

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2013 ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

A.1. Επειδή βλέπουμε (παρατηρούμε) ότι κάθε πόλη είναι ένα είδος κοινότητας και ότι κάθε κοινότητα έχει συγκροτηθεί για χάρη κάποιου αγαθού (διότι όλοι κάνουν ό,τι κάνουν για αυτό που τους φαίνεται καλό), είναι φανερό ότι όλες (οι κοινότητες) στοχεύουν σε κάποιο αγαθό, κυρίως όμως η ανώτερη από όλες (τις κοινότητες) και η οποία περικλείει όλες τις άλλες (επιδιώκει) το ανώτερο από όλα (τα αγαθά). Αυτή είναι η λεγόμενη πόλη ή κοινωνία πολιτική.

Επειδή η πόλη ανήκει στην κατηγορία των σύνθετων πραγμάτων, όπως όλα εκείνα τα πράγματα που το καθένα τους είναι ένα «όλον» αποτελούμενο όμως από πολλά «μέρη», είναι φανερό ότι πρέπει πρώτα να ψάξουμε να βρούμε τι είναι ο πολίτης. Γιατί η πόλη δεν είναι παρά ένα πλήθος πολιτών. Επομένως πρέπει να εξετάσουμε ποιον πρέπει να αποκαλούμε πολίτη και τι είναι ο πολίτης. Διότι και για τη λέξη πολίτης πολλές φορές διατυπώνονται διαφορετικές μεταξύ τους γνώμες. Δηλαδή δεν υπάρχει μια γενική συμφωνία για το περιεχόμενο της λέξης πολίτης: διότι κάποιος ο οποίος είναι πολίτης σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα σε ένα ολιγαρχικό πολίτευμα πολλές φορές δεν είναι πολίτης.

B.1. Σχηματικά η δομή του συλλογισμού είναι:

[Προκείμενες προτάσεις – δεδομένα συλλογισμού]

«Ἐπειδή πᾶσαν πόλιν ... οὔσαν»

«καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ... πάντες),

1^ο Συμπέρασμα : «δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται»

2^ο Συμπέρασμα: «μάλιστα δὲ καὶ τοῦ κυριώτατου πάντων ἢ πασῶν κυριώτατη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας. Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις καὶ ἡ κοινωνία ἢ πολιτική.»

Ο Αριστοτέλης συνήθιζε να αρχίζει την έκθεσή του με μία γενική πρόταση και να προχωρεί ύστερα στην εξέταση των επιμέρους περιπτώσεων. Κατά βάθος πίστευε ότι είναι κατά φύσιν να αναφερόμαστε

πρώτα στα κοινά στα γενικά θέματα και ύστερα να περνούμε στα ειδικά, στα επιμέρους ζητήματα. Έτσι στο χωρίο «Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν...οὔσαν» με βεβαιότητα ορίζει το γένος της πόλης. Είναι μια μορφή κοινωνικής συμβίωσης, μια κοινωνία. Η λέξη «κοινωνία» γεννήθηκε από το ρήμα *κοινωνῶ* που σήμαινε «συμμετέχω σε κάτι», «παίρνω μέρος σε κάτι μαζί με κάποιον άλλο». Η θέση αυτή δεν χρειάζεται καμία απόδειξη. Στη συνέχεια ο Αριστοτέλης εξηγεί ότι κάθε μορφή συνύπαρξης γίνεται για κάποιο σκοπό («καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ...συνεστηκίαν»), κάθε πράξη οποιουδήποτε ανθρώπου αποβλέπει σε κάποιο σκοπό, σε κάποιο αγαθό («τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν...πάντες»). Ο όρος «ἀγαθοῦ» στο σημείο αυτό δεν έχει την ηθική σημασία του καλού και ενάρτετου. Αγαθό είναι αυτό που επιθυμεί κάθε φορά να πετύχει κάποιος άνθρωπος ή ένα σύνολο ανθρώπων, που το θεωρεί άριστο για το ίδιο ή ικανοποίηση κάποιας ανάγκης. Όπως τα άτομα αποβλέπουν με τις πράξεις τους σε κάποιο αγαθό, έτσι όλες οι κοινωνίες στοχεύουν σε κάποιο αγαθό («Δῆλον ὡς πᾶσαι...στοχάζονται»). Η συχνή επανάληψη της λέξης «πᾶς» δείχνει ότι δεν υπάρχει καμία αμφισβήτηση σ' αυτό το θέμα, ενώ η χρήση τύπων της άοριστης αντωνυμίας «τινός» φανερώνει ότι αυτό το αγαθό δεν είναι ίδιο για όλους τους ανθρώπους και όλες τις κοινωνίες. Είναι επομένως φυσικό, μια και κάθε κοινωνική συνύπαρξη αποβλέπει σε κάποιο αγαθό, εκείνη η μορφή κοινωνικής συνύπαρξης, που είναι ανώτερη από όλες τις άλλες, να αποβλέπει στο ανώτατο αγαθό («Μάλιστα δε...περιέχουσα τὰς ἄλλας»). Στα *Ηθικά Νικομάχεια* ο Αριστοτέλης κάνει λόγο για διάφορες κοινωνίες, που η καθεμία τους έχει ένα επιμέρους συμφέρον. Αυτοί π.χ. που πολεμούν μαζί επιδιώκουν τον πλούτο, τη νίκη ή την κατάκτηση μιας πόλης· οι ναυτικοί έχουν στόχο την απόκτηση χρημάτων, και κάτι ανάλογο συμβαίνει σε όσους ανήκουν σε μία φυλή ή σε έναν δήμο. Αυτές τις κοινωνίες ο Αριστοτέλης τις θεωρεί μόρια της πολιτικής κοινωνίας και τις τοποθετεί σε υποδεέστερη από αυτήν θέση, αφού η πολιτική κοινωνία δεν στοχεύει στο ειδικό κατά περίπτωση συμφέρον, στο συμφέρον της στιγμής, αλλά σ' αυτό που αφορά ἅπαντα τὸν βίον. Για τον Αριστοτέλη, δηλαδή υπάρχει αναλογία ανάμεσα στο υποκείμενο που επιθυμεί κάποιο αγαθό και τον τελικό σκοπό του. Όσο ανώτερο είναι το υποκείμενο τόσο μεγαλύτερη σπουδαιότητα έχει και το αγαθό στο οποίο στοχεύει. Εδώ η ανώτερη μορφή κοινωνίας είναι εκείνη που συμπεριλαμβάνει όλες τις άλλες μορφές κοινωνίας, είναι δηλαδή η πόλη – κράτος, που ταυτίζεται με την έννοια πολιτική («Αὕτη σ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις καὶ ἡ κοινωνία ἢ πολιτική»). Είναι, επομένως, η πόλις μία πολιτειακά οργανωμένη κοινωνία, αφού όπως λέει και ο Π.Γ. Λεκατσάς πληροί τις εξής προϋποθέσεις:

α)συγκεκριμένα όρια, β) ομοιογένεια κατοίκων, γ)θρησκευτική ενότητα, δ) κοινά ήθη και έθιμα, ε) χρηστό σύστημα διοίκησης, καλό πολίτευμα.

B.2. Ο Αριστοτέλης στο απόσπασμα «Ἐπεὶ δ' ἡ πόλις τῶν συγκειμένων... πολλάκις οὐκ ἔστι πολίτης» εξηγεί ότι η πόλη, το κράτος, ανήκει στην κατηγορία των σύνθετων πραγμάτων, όπως ακριβώς και όλα τα άλλα πράγματα που αποτελούν ένα «όλον» που έχει συντεθεί από έναν αριθμό διάφορων μερών. Η βασιική και θεμέλια λίθος της πόλης είναι ο πολίτης. Επομένως, ο σταγειριώτης φιλόσοφος θεωρεί ότι πρέπει να εξετάσει τη φύση του πολίτη (δηλαδή του μέρους) πριν αρχίσει την έρευνά του για τη φύση του κράτους (δηλαδή του όλου). Η φύση του πολίτη, όπως και η φύση του κράτους, είναι ένα θέμα που προκάλεσε πολλές συζητήσεις, καθώς δεν υπήρχε μια κοινή συμφωνία, ένας πανθομολογούμενος ορισμός. Ο πολίτης οριζόταν με επιμέρους κριτήρια που μπορεί κατά περίπτωση να ήταν η καταγωγή, το εισόδημα, το είδος της απασχόλησης κ.ά. Απόδειξη αυτού είναι πως το άτομο που είναι πολίτης σ' ένα δημοκρατικό πολίτευμα συχνά δεν είναι πολίτης σ' ένα ολιγαρχικό («ἔστι γάρ τις ὅς ἐν δημοκρατία ... ἔστι πολίτης». Ενώ και στα ολιγαρχικά πολιτεύματα ένας χειρώνακτας δεν μπορεί να είναι πολίτης δεδομένου ότι η συμμετοχή στα αξιώματα εξαρτάται από την καταβολή υψηλών φόρων, οι ειδικευμένοι όμως εργάτες μπορούν να είναι πολίτες γιατί οι τεχνίτες είναι συχνά πλούσιοι.

Στη συνέχεια ο Αριστοτέλης στο χωρίο («Ὁ πολίτης οὐ τῶ οἰκεῖν που ... τῶ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς») επιχειρώντας να προσδιορίσει την έννοια του πολίτη και να φτάσει στον ορισμό του εξετάζει κάποια κριτήρια και τα κρίνει ως μη ασφαλή. Το κριτήριο της διαμονής λοιπόν σε ένα συγκεκριμένο τόπο («Ὁ πολίτης...οἰκήσεως») είναι αναγκαίο αλλά όχι επαρκές, καθώς τον ίδιο τόπο διαμονής μοιράζονται και οι μέτοικοι και οι δούλοι και δεν είναι πολίτες. Οι μεν μέτοικοι μετέχουν στην οικονομική και κοινωνική ζωή μιας πόλης, μπορεί να είναι πλούσιοι και επιφανείς, είναι ισοτελείς με τους πολίτες, εκπληρώνουν τα στρατιωτικά τους καθήκοντα, χωρίς όμως να έχουν λόγο στην επιλογή εξουσίας, πολύ περισσότερο στην άσκηση αυτής. Οι δε δούλοι είναι *res*, πράγμα, είναι το έμψυχο κτήμα που δίνει ώθηση στα άψυχα εργαλεία, είναι δηλαδή φύσει κατώτερο ον. Στη συνέχεια ο Αριστοτέλης λέει ότι ούτε η εμφάνιση ενός ανθρώπου ως εναγόμενου ή ενάγοντα, μηνυόμενου ή μηνύοντα στα δικαστήρια μιας πόλης μπορεί να θεωρηθεί ασφαλές κριτήριο για τον ορισμό του πολίτη («οὐδ' οἱ τῶν δικαίων μετέχοντες...κοινωνοῦσιν»). Γιατί το πολιτικό αυτό δικαίωμα δίνεται μέσω διακρατικών συμφωνιών και σε πολίτες άλλων πόλεων. Αλλού στο ίδιο έργο ο Αριστοτέλης αναφέρει το παράδειγμα των Τυρρηνών και των Καρχηδονίων, που τους ένωναν συμφωνίες εμπορικές και στρατιωτικές, αλλά αυτό δεν ήταν αρκετό για να θεωρηθούν ότι ανήκουν στην ίδια πολιτική κοινωνία. Ασφαλές κριτήριο, λοιπόν, για να θεωρηθεί κάποιος πολίτης είναι η συμμετοχή του στις δικαστικές και βουλευτικές εξουσίες («πολίτης δ' ἀπλῶς ... κρίσεως καὶ ἀρχῆς»), δηλαδή να έχει τόσο το δικαίωμα του «κυβερνᾶν» και

«κυβερνᾶσθαι» , του «ἄρχειν» και «ἄρχεσθαι» του «ἐκλέγειν» και «ἐκλέγεσθαι». Η συμμετοχή στις δικαστικές λειτουργίες είναι ουσιώδες στοιχείο για τον ορισμό του πολίτη. Για τον Πλάτωνα η μη συμμετοχή σ' αυτές ισοδυναμούσε με μη συμμετοχή στο σύνολο των λειτουργιών της πόλης «ὁ γὰρ ἀκοινωνήτος ἄν ... οὐ μέτοχος εἶναι».

Τέλος ο Αριστοτέλης, ορίζοντας τη σχέση του πολίτη με την πόλη στο χωρίο («πόλιν δὲ τὸ τῶν τοιούτων ... ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν»), εξηγεί ότι η πόλη αποτελείται από ένα πλήθος τέτοιων πολιτών, όπως τους όρισε, δηλαδή κυβερνῶντες και κυβερνῶμενους, ἄρχοντες και αρχόμενους, ανόμοια μεταξύ τους στοιχεία που διατηρούν την ιδιαίτερη φυσιογνωμία τους και οδηγούν την πόλη στην ύψιστη αυτάρκεια. Όπως διδάσκει σε άλλο σημείο των Πολιτικών του ο Αριστοτέλης η πόλη είναι ένας όχι όποιος να' ναι αριθμός ατόμων, αλλά τόσος που να εξασφαλίζει μία αυτάρκεια στη ζωή τους: ...αν λείπει κάτι από αυτά είναι τελείως αδύνατο η κοινωνία να είναι αυτάρκης. Επομένως, η σχέση πολίτη – πόλης είναι αλληλένδετη, είναι σχέση αλληλεξάρτησης.

B.3. Ο Αριστοτέλης στο χωρίο «Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις καὶ ἡ κοινωνία ἢ πολιτικὴ» δίνει τον γενετικό ορισμό της πόλης και καθορίζει με σαφήνεια το γένος της. Είναι μία κοινωνία. Στο χωρίο «πόλιν δὲ τὸ τῶν τοιούτων πλήθος ἰκανόν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς, ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν» συμπληρώνει τον ορισμό της πόλης δίνοντας τα συστατικά της μέρη (συντίθεται από επαρκές πλήθος πολιτών) και την ειδοποιό διαφορά της (στοχεύει στην αυτάρκεια). Στο μεταφρασμένο απόσπασμα ο φιλόσοφος συμπληρώνει τον ορισμό της πόλης τελεολογικά, εξηγώντας ότι είναι η «τέλεια κοινωνική οντότητα» και θεμελιώνοντας τη θέση του πως «ἡ πόλις ὑπάρχει ἐκ φύσεως». Μιλώντας για την «πόλιν» ο Αριστοτέλης δηλώνει καθαρά ότι τη θεωρεί μία από τις κοινωνικές οντότητες (ομάδες συνύπαρξης) των ανθρώπων . Η πρώτη ήταν, κατά τη διδασκαλία του, η οικογένεια (οἶκος), το αποτέλεσμα του φυσικού «συνδυασμού» ἄρρενος και θήλεος· σκοπός της ήταν η ικανοποίηση των καθημερινών - βιοτικών αναγκών του ανθρώπου. Η δεύτερη ήταν το χωριό (ἡ κώμη) , η κοινωνία που σχηματίστηκε από πλείονας οικίας για την ικανοποίηση αναγκών ανώτερων από τις καθημερινές ανάγκες του ανθρώπου («Ἡ κοινωνική οντότητα...περισσότερων χωρίων»). Τέτοιες ήταν, βέβαια, οι πνευματικότερες ανάγκες του, π.χ. η ανάγκη για λατρεία του θείου ή για απόδοση δικαιοσύνης. Η οικογένεια δεν μπορούσε να έχει ούτε τυπικό λατρείας, λατρευτικές δηλαδή ιεροτελεστίες, ούτε μηχανές απόδοσης δικαιοσύνης. Η τρίτη κοινωνική οντότητα ήταν πόλις, μία κοινωνική οντότητα τέλεια. Ο αρχαίος Έλληνας ακούγοντας τη λέξη «τέλος» καταλάβαινε ότι η λέξη αυτή δήλωνε το σκοπό για τον οποίο είναι πλασμένο το καθετί, τον προορισμό του. Δήλωνε δηλαδή τη στιγμή της τελείωσης, της ακμής, της ολοκλήρωσης. Στη συγκεκριμένη περίπτωση

της πόλης το επίθετο τέλεια λέγεται σε σχέση με την ολοκλήρωση του εξελικτικού κύκλου που παρακολουθούμε (οικία-κώμη-πόλις) με το νόημα αυτό η στιγμή της ολοκλήρωσης δηλώνει και το τέλος της εξέλιξης, η οποία όμως δεν οδηγεί σε μία τελική φθορά, αλλά σε μία τελική ολοκλήρωση. Η πόλη, λοιπόν, είναι η «τέλεια κοινωνική οντότητα» αφού πέτυχε την ύψιστη αυτάρκεια και εξασφαλίζει το «εὐ ζῆν», την ευδαιμονία των πολιτών της. Γιατί μόνο η πόλη από όλες τις κοινωνικές οντότητες πληροί τις προϋποθέσεις για την ύψιστη αυτάρκεια. Στα Ηθικά Νικομάχεια ο Αριστοτέλης εξηγεί ότι η αυτάρκεια είναι και μοναχό του τέλειο αγαθό, ότι και μόνο του κάνει τη ζωή άξια να τη ζήσει κανείς, έχοντας το αίσθημα ότι δεν έχει ανάγκη από τίποτε άλλο. Η πόλις λοιπόν χαρακτηρίζεται τέλεια, ακριβώς γιατί τίποτε άλλο δεν χρειάζεται πέρα από αυτήν ο πολίτης, αφού είναι αυτάρκης, μπορεί δηλαδή και μόνη της να του χαρίσει το πιο μεγάλο αγαθό, την ευδαιμονία. Μια πόλις είναι αυτάρκης αν η γεωγραφική της θέση της εξασφαλίζει άφθονα τα υλικά αγαθά και τη βοηθάει στην εμπορική της ανάπτυξη, αν έχει τις απαραίτητες αμυντικές δυνατότητες, και, προπαντός, απονομή της δικαιοσύνης· επομένως αν είναι ανεξάρτητή ή με άλλα λόγια, αν δεν χρειάζεται εξωτερική βοήθεια, για να καλύψει τις υλικές και ηθικές – πνευματικές κοινωνικές ανάγκες της. Έτσι θεμελιώνει και τη θέση του ότι «η πόλις υπάρχει εκ φύσεως», αφού σύμφωνα με τη θεωρία της εντελέχειας «Κάθε ον έχει να υπηρετήσει με την ύπαρξή του έναν στόχο. Ορισμένος από τη φύση ο στόχος αυτός είναι κάτι το εξαιρετικό, κάτι το άριστο· και της πόλης επομένως, ο στόχος, η αυτάρκεια, είναι κάτι το άριστο, άρα κάτι το φυσικό, αφού η φύση επιδιώκει – και πραγματοποιεί – πάντοτε το άριστο».

B.4. Σελ. σχολικού βιβλίου 178-179: «Επειδή διαβάζοντας ...βρίσκεται έξω από την πόλιν»

B.5.

ενόραση: ὄρῳμεν

σύσταση: συνεστηκυῖαν, συνεστώτων

κατάσχεση: περιέχουσα, ὑπέχειν, μετέχειν

σύγκλητος: καλουμένη, καλεῖν

κειμήλιο: συγκειμένων

σκόπιμος: σκεπτέον

ἄρχοντας: ὀλιγαρχία, ἀρχῆς

ἄφαντος: φανερόν

ρητό: ὁμολογοῦσι, λέγομεν, εἰπεῖν

ἄφιξι: ἰκανόν

Γ.1. Τίποτε, λοιπόν, δεν καταγγέλλεται σχετικά με τον αποκεφαλισμό των Ερμών από κάποιους μέτοικους και υπηρέτες αλλά (καταγγέλλονται) κάποιοι ακρωτηριασμοί άλλων αγαλμάτων στο παρελθόν που έχουν γίνει από νέους μεθυσμένους γι' αστείο και συγχρόνως ότι μάλλον σε (κάποια) σπίτια γίνονται τα Ελευσίνια μυστήρια με ασέβεια:(γίνονται παρωδίες των μυστηρίων). Γι' αυτά ακόμα και τον Αλκιβιάδη κατηγορούσαν. Και αυτές (τις κατηγορίες) υιοθετώντας αυτοί που περισσότερο εχθρεύονταν τον Αλκιβιάδη επειδή τους εμπόδιζε να είναι αρχηγοί των δημοκρατικών με σιγουριά και επειδή νόμισαν ότι, αν τον εξορίσουν, θα ήταν αυτοί πρώτοι (: θα είχαν την πρώτη θέση στην εξουσία) μεγαλοποιούσαν (τις κατηγορίες αυτές) και κραύγαζαν (:φώναζαν) ότι κατά τη γνώμη τους και η υπόθεση των μυστηρίων και ο αποκεφαλισμός των Ερμών έγιναν για την κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος και ότι τίποτε από αυτά δεν έγινε χωρίς τη συμμετοχή εκείνου, αναφέροντας ως τελική απόδειξη την υπόλοιπη παράνομη και αντιδημοκρατική συμπεριφορά του στις ασχολίες του (:στις δραστηριότητές του).

Γ.2.

τινων: τινά

ὔβρει: τήν ὔβριν

ὄντι: τοῖς οὔσι(ν)

μάλιστα: μάλα

ἐπητιῶντο: ἐπαιτιῶ

ὑπολαμβάνοντες: τοῖς ὑποληφθεῖσι(ν)

ἐξελάσειαν: ἐξελῶεν

ἐβόων: βοᾶν

εἶη: ἔσται

ἐπράχθη: πεπράχθω

Γ.3.α.

περὶ τῶν Ἑρμῶν: επιρρηματικός εμπρόθετος προσδιορισμός της αναφοράς στο ρήμα «μηνύεται»

ὑπὸ νεωτέρων: επιρρηματικός εμπρόθετος προσδιορισμός του ποιητικού αιτίου στη μετοχή «γεγεννημένοι»

τὰ μυστήρια: υποκείμενο του ρήματος «ποιεῖται» (αττική σύνταξη), φαινόμενο πρόταξης υποκειμένου

τὸν Ἀλκιβιάδην: αντικείμενο του ρήματος «ἐπητιῶντο»

δήμου: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός ως γενική αντικειμενική («ἐπὶ καταλύσει»)

αὐτοῦ: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός ως γενική υποκειμενική («παράνομίαν»)

Γ.3.β.

Υπόθεση: εἰ (αὐτόν) ἐξελάσειαν (εἰ + ευκτική)

Απόδοση: (νομίσαντες) ἂν εἶναι (ειδικό δυνητικό απαρέμφατο που ισοδυναμεί με δυνητική ευκτική: ἂν εἶσαν ἢ εἶεν)

Εἶναι απλός , εξαρτημένος (από τη μετοχή «νομίσαντες») υποθετικός λόγος που δηλώνει την απλή σκέψη του λέγοντος.

Φιλολογικός κλάδος

Ευαγγελία Αργυράκη
Εύη Κουτσώνα
Σόνια Σιούτη

- ΑΘΗΝΑ: ΣΟΛΩΝΟΣ 101 ΤΗΛ. 2103828854 – 2103845239
- ΠΑΓΚΡΑΤΙ: ΑΓ. ΦΑΝΟΥΡΙΟΥ 30 ΤΗΛ. 2107520883 – 2107519429
- ΒΥΡΩΝΑΣ: ΝΙΚΗΦΟΡΙΔΗ 10 ΤΗΛ. 2107669192 – 2107666233

www.spoudi.gr, e-mail: info@spoudi.gr